

קבצי הערות התמימים ואנ"ש בלקו"ש חלק י"ח שיחה ד' לפרשת פינחס

קובץ הערות וביאורים אהלי תורה גליון נח (תש"מ)

א. בלקו"ש פ' פינחס מביא קושיית הצ"צ ביהל אור (ע' תער"ב ואילך) על מה שכתב רש"י בברכות ד, ב דאיתא שם "אמר רבי אלעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא" ופירש"י: שלש פעמים, כנגד שלש תפלות. דלפי"ז קשה דא"כ הי' צ"ל תהלה לדוד גם בתפלת ערבית, ולמה אנו אומרים אותו ב' פעמים בשחרית ופ"א במנחה? (ולא ניחא לי' בכמה תירוצים שתירצו בזה, עיי"ש) ומתרץ הצ"צ, דמאמר זה ד"כ כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ וכו' הוא לפי הדיעה דתפלת ערבית חובה, ולשיטתם אה"נ דאומרים אותו לפני תפלת ערבית, ולדידן כשאומרים אותו ב"פ בכל יום, מובטח שהוא בן עולם הבא, עיי"ש.

ובהערה 14 כתב וז"ל: אלא שצ"ע משו"ע אדה"ז או"ח (ר"ס נ"א) שהביא הא שאמרו "כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא", אף שפסק תפלת ערבית רשות, (סי' ק"ו כ"ב) ... עכ"ל.

ולכאוף נראה שצ"ע גם מהרבה פוסקים שמביאים ג"כ הגירסא ד"כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום וכו'" ומ"מ פסקו ג"כ דתפלת ערבית רשות, ועי' ברי"ף בריש פרק אין עומדין שגורס ג"כ "ג"פ", ומ"מ פסק בריש פרק תפלה השחר דתפלת ערבית רשות, ועד"ז בטור או"ח ר"ס נ"א גורס "ג"פ" ומ"מ פסק בריש סימן רל"ה דתפלת ערבית רשות, וכן באבודרהם (ע' ק"כ) כתב וז"ל: ובכפרים מדוייקים גורס כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח שהוא בן עולם הבא, עכ"ל, ומ"מ כתב אח"כ (ע' קל"ז) דתפלת ערבית רשות, (כמו שאר הפוסקים שפסקו דתפלת ערבית רשות, לבד בשמ"ק ברכות כז, ב דמביא כמה ראיות ופוסק דהוה חובה עיי"ש), וכן הוא בעוד פוסקים, וא"כ צ"ע על הביאור של הצ"צ ה"ל, דלכאוף אינו מתאים עם הנ"ל?

והנה לכאוף הי' אפ"ל בזה, דזהו לשונו של הצ"צ ביהל אור שם: והש"ס כאן י"ל אזלא לרבן גמליאל דסב"ל תפלת ערבית חובה, וכ"מ דהא ר"א אלעזר אמר כן, וי"ל דמסתמא סב"ל כר' יוחנן די"ל דסב"ל ג"כ תפלת ערבית חובה, ולמ"ד דתפלת ערבית חובה י"ל אשרי קודם תפלת מעריב, אבל אנן דקיימ"ל הלכה כמ"ד דתפלת ערבית רשות, לכן אין אומרים אשרי קודם תפלת מעריב וכו' עכ"ל.

וכוונתו בזה נראה דהרי ר"א אלעזר הי' תלמיד מובהק של ר' יוחנן (ב"מ פד, א ב"ב קנד, ב המורה כה, ב ועי' ג"כ בירושלמי ברכות פ"ב ה"א, דר' יעקב בר אידי למד זכוח על ר"א בפני ר' יוחנן על שאינו אומר הלכותיו

בשמו, כי הכל יודעים דר' אלעזר הוא תלמידו של ר' יוחנן (וא"כ מסתמא סב"ל כר' יוחנן דתפלת ערבית חובה, (ומובן דכ"ז הוא לפי גירסתנו דר"א סתם אמר זה), והביאור בזה אפ"ל עפ"י מה שהביא התוס' שם בד"ה דאמר ר' יוחנן, מסדר דרב עמרם, דמה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמועינן דלא בעינן מסמך גאולת ערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות, והתוס' הקשו ע"ז דלפי"ז נמצא דר' יוחנן דסב"ל דגם בתפלת ערבית בעינן למסמך גאולה לתפלה, סב"ל דתפלת ערבית הוה חובה, וא"כ למה פסקינן כרב דתפלת ערבית הוה רשות, הרי רב ור' יוחנן, הלכה כר' יוחנן, (ועי' מהרש"א שם) ועד"ז כתב ג"כ ברא"ש שם סי' ה', ולכן כתבו התוס' דבאמת אפ"ל דסבר ר' יוחנן דתפלת ערבית הוה רשות, ומ"מ סבר שכשמתפלל צריך לסמוך גאולה לתפלה, והא דאנו מפסיקינן אחר ברכה השכיבנו ביראו עינינו וכו', כתבו התוס' דאי"ז חשוב הפסק דכגאולה אריכתא היא, עיי"ש, ועי' ג"כ בתוס' שם כו, א בד"ה טעה, דנראה דר' יוחנן סבר דתפלת ערבית רשות.

אבל לפי שיטת ר' עמרם, מפורש יוצא דר' יוחנן סב"ל דתפלת ערבית הוה חובה, ולכן אומר דגם בערבית חייבין לסמוך גאולה לתפלה, ובמה שהקשו התוס' עליו דא"כ למה פסקינן דתפלת ערבית רשות, לא כר' יוחנן, כבר תירץ זה בחידושי הצ"צ בברכות שם, דלקמן כז, ב ישנם ב' גירסאות, וז"ל הגמ' שם: מאי איך לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כולא ליליא לתני תפלת הערב כל הלילה, אלא מאי איך לה קבע, כמאן דאמר תפלת ערבית רשות דאמר ר' יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה, ר' יהושע אומר רשות, אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה, ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות, והתוס' גרסו כגירסא הב' כדמוכה בדבריהם, ולכן הקשו קושייתם דאי נימא דר' יוחנן סב"ל דתפלת ערבית הוה חובה הי' צריך לפסוק כן, אבל בשיטת ר' עמרם אפ"ל דגרס כגירסא הא' (וכן הוא ברי"ף), ולכן שפיר מובן מה דקיי"ל דהוה רשות, דפסקינן כרבא דהוה בתראה, ועי' ג"כ בפסקי דינים להצ"צ בחידושים על הרמב"ם ע' 682, מש"כ בזה. (ועפ"י"ז מתורץ קושיית הפנ"י על התוס' שם, דלכאו' מהו קושיית התוס' על ר' עמרם, דילמא קיי"ל דתפלת ערבית רשות, כיון דרבא דהוה בתראה סב"ל כן, ונשאר בצ"ע, אבל לפי הנ"ל בהצ"צ מובן, דלהתוס' לא הי' גירסא כלל דרבא סב"ל דהוה רשות, ושפיר הקשו.)

ולפי מה שכתב הצ"צ בחידושו שם (סי' ד') אפשר להמתיק פי' ר' עמרם, דהנה כתב הסור בריש סי' רל"ה וז"ל: וכשיגיע הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה שלא נתקנה אלא כנגד אבריים ופדרים של תמיד של בין הערביים שלא

נחעכלו ביום שקרבין והולכין כל הלילה עכ"ל, והצ"צ מדייק
מזה דר' יהושע בן לוי דסב"ל בברכות כו, ב דתפלות כנגד
תמידין תקנו, סב"ל דתפלת ערבית רשות, כיון דלא נתקנה אלא
כנגד אברים ופדרים של תמיד וכו', וכך מבואר ברש"י שבת
ט, ב וז"ל: למ"ד תפלת ערבית רשות, במסכת ברכות כז, ב
מפני שהוא כנגד הקטר חלבין ואימורין שאין מעכבין כפרתן
עכ"ל, אבל למ"ד דתפלות אבות תקנום, אפ"ל דתפלת ערבית הוה
חובה, ועיי"ש בצ"צ שהאריך בזה.

ולפי שיטת ר' עמרם אפ"ל דר' יהושע בן לוי לשיטתו
קאזיל, דכיון דסבר דתפלת ערבית רשות, לכן חולק על ר'
יוחנן, וסב"ל דבערבית אי"צ לסמוך גאולה לתפלה, אבל לר'
יוחנן דתפלת ערבית הוה חובה, לכן סב"ל דצריך לסמוך
גאולה לתפלה, (אלא דלפי"ז צע"ק למה אין מבואר בגמ'
שם דזהו טעם פלוגתתם דריב"ל ור' יוחנן, ועי' במלא הרועים
ערך תפלת ערבית).

ונראה דגם שיטת רש"י היא כר' עמרם, דעי' בס' פרדס
הגדול סי' א' שכתב וז"ל: ולפי ששנינו תפלת ערבית רשות
י"ח ברכות, לכן הוסיפו ראשי ישיבות שבבבל ברכה אחת יראו
עינינו וישמח לבנו... להודיע שהתפלת ערבית רשות, ואי"צ
לסמוך גאולה לתפלה עכ"ל, וזהו ע"ד שכתב ר' עמרם כנ"ל,
ונמצא מזה דגם לשיטת רש"י מבואר, דהא דר' יוחנן סב"ל
דצריך לסמוך גאולה לתפלה, היינו משום דתפלת ערבית הוה
חובה, אבל לדידן דהוה רשות, אי"צ לסמוך גאולה לתפלה.

ועפ"י כ"ז אפ"ל דביאורו של הצ"צ ביהל אור הוא
דוקא לפי שיטת רש"י דפי' הטעם דצ"ל תהלה לדול ג"פ בכל
יום כנגד ג' תפלות, ועפ"י"ז קשה למה אין אומרים אותו
בתפלה ערבית? ולזה תירץ (עפ"י שיטת ר' עמרם, ורש"י בס'
פרדס) דר"א סבר כר' יוחנן רבו דתפלת ערבית הוה חובה
(וכנ"ל בשיטתם דכיון דסבר ר' יוחנן דגם בערבית צריך
לסמוך גאולה לתפלה, מוכח דהוה חובה) ולשיטתו (דר"א)
א"נ דאמרינן תהלה לדוד לפני תפלת ערבית כיון דהוה
חובה, אבל לדידן דקיימ"ל דהוה רשות, אי"צ לאמרו אלא
ב' פעמים.

מיהו כל זה אינו אלא לפי ר' עמרם ורש"י, אבל לפי
הרי"ן והסור וכו' דאין שום סברא וטעם לומר דר"א סבר
דהוה חובה, דהרי כנ"ל אפ"ל דגם ר' יוחנן סבר דהוה רשות,
(ובפרט דסתם משנה דר"פ תפלת השחר סבר דהוה רשות, ור'
ינוחן סב"ל דהלכה כסתם משנה), ובפרט לפי שיטת התוס'
דעכצ"ל דר' יוחנן סב"ל דהוה רשות, דאל"כ היו צריכים
לפסוק דהוה חובה כר' יוחנן כנ"ל, (ומ"מ סבר ר' יוחנן
דבעינן למסמך גאולה לתפלה, כמ"ש התוס') הנה לפי"ז אין
סברא לומר דהא דאמר ר' אלעזר דכל האומר תהלה לדוד ג'
פעמים בכל יום, היינו משום דתפלת ערבית הוה חובה,

דארבה איכא לדייק בהיפוך דסב"ל דהוה רשות, ולפי שיטתם
צ"ל דהא דלר"א צ"ל תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום, הוא
מחמת טעם אחר, ולא משום שהוא כנגד ג' תפלות. (ועי'
בטור סי' רל"ו שכתב הטעם שאומרים יראו עינינו ממש כדברי
התוס').

ואפ"ל בזה כמ"ש באבודרהם הנ"ל (דכנ"ל כתב דבספרים
מדוייקים גורס ג"פ) וכתב הטעם וז"ל: מפני שא"א שלא
יכוין דעתו באחת משלשתן עכ"ל, ועד"ז כתב בתניא רבתי
בענין זמירות של חול) "שתיקנו לאומרה ג' פעמים לפי
שאי אפשר שלא יאמר אותה לכל הפחות פעם אחת ויצא ידי
חובתו בפעם ההיא", גם כתב שתיקנו ג"פ כנגד ג' אבות,
ועי' ג"כ בשלטי הגבורים על הרי"ף בפרק אין עומדין סי'
ג' שכתב הטעם ע"ד הנ"ל דתיקנו לאמרו ג"פ כדי שלא ימנע
אדם מלאמרו תקנו שיאמרו אותו ג"פ ביום, דא"א שלא לאמרו
זימנא חדא, ע"כ.

ועי' ג"כ בפני יהושע שם שכתב דע"י שאומר המזמור
ג"פ בכוונת הלב, בתלת זמני הוה חזקה, ותחזק עי"ז האמונה
האמיתית בלבו, שכל העולם לא נברא אלא לצוות לזה, למי
שעוסק בתורה שנתנה ע"י כ"ב אותיות, וכמו ג"כ בפסוק
"פותח את ידיך וגו'" ועי"ז יתן אל לבו שיזמין לו ה'
פרנסתו ויעשה מלאכתו עראי ותורתו קבע, ולכן אומרים
הפרק ג' פעמים ביום ולא בלילה, מפני שעיקר יגיעות ועמל
שאדם עמל היא באותו זמן שאחר תפלת שחרית, וכדכתיב יצא
אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, עד אחר תפלת המנחה, ע"כ.

חזינן מכל הנ"ל, דאפי' כשגורסים בר"א כל האומר
תהלה לדוד ג"פ בכל יום, ישנם טעמים אחרים בזה בראשונים
וכו' למה תיקנו ג' פעמים דוקא, וא"כ אפ"ל דהרי"ף והטור
ואדה"ז וכו' אף דפסקו דתפלת ערבית הוה רשות, מ"מ כתבו
דצ"ל תהלה לדוד ג"פ בכל יום מצד טעמים הנ"ל, ובמילא
אין כאן שום סתירה, (ומובן דלא קשה למה לא תיקנו אותו
בתפלת ערבית, כי תפלת ערבית הוה רשות, וגם דהרי לא
סב"ל הטעם דכנגד ג' תפלות תיקנום) ומה שביאר הצ"צ כנ"ל,
הרי זה רק לפי שיטת רש"י שכתב שהוא כנגד ג' תפלות,
ולשיטתו אפ"ל הביאור כנ"ל, דר"א סב"ל כר' יוחנן דתפלת
ערבית הוה חובה (דלכך סבר דצריך לסמוך גאולה לתפלה
כנ"ל), ולשיטת ר"א אה"נ דצריך לאמרו בתפלת ערבית, אבל
הרי"ף והטור ואדה"ז וכו' סב"ל מלכתחילה דג"פ הוא מטעם
אחר.

ולכאן יש להוכיח דגם התוס' לא סב"ל דתקנו תהלה
לדוד כנגד התפלות, דעי' ברכות ב, א בתוס' סוד"ה מאימתי
שכתבו שאנו קוראים אשרי קודם תפלת המנחה, כדי לעמוד
בתפלה מתוך דברי תורה, ועד"ז הוא בתוס' שם לא, א בד"ה
רבנן, משמע מזה דלא סב"ל דעיקר התקנה מעיקרא בתהלה לדוד

הוא כנגד התפלוח, אלא דהוא ענין אחר, בכדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ועי' בשו"ת אביר יעקב סי' ס' שהקשה מזה על רש"י, עיי"ש.

וכל הנ"ל לא כתבתי אלא מצד דלכאו' אין הביאור של הצ"צ מתאים לפי הרבה מהראשונים וכו' כנ"ל, אבל אכתי יל"ע אם שייך לומר ככל הנ"ל אליבא דאמה, ועי' בהערה 13, ובעיקר דהרי בהשיחה נשאר בצ"ע.

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
- ר"מ בישיבה -

בלקו"ש פ' פינחס ש.ז. בהערה 14 מביא דבשו"ע אדה"ז בר"ס נ"א הביא הא שאמרו "כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא", ובסעי' ט' שם השמיט אדה"ז התיבות "ג"פ בכל יום" אף שהובאו במג"א שם סק"ז. ולכאו' אפ"ל הטעם למה השמיט אדה"ז תיבות הנ"ל בסעי' ט', כי שם הוא אומר הטעם למה מסיימים מזמור תהלה לדוד עם הפסוק ד"ואנחנו נברך וגו'" כיון דע"י תהלה לדוד יזכה לעוה"ב, לכך אומר דואנחנו נזכה לברך י-ה גם לעוה"ב עיי"ש. וא"כ הרי כוונתו שם לומר דע"י אמירה זו גופא יזכה לעוה"ב, וא"כ אינו נוגע כלל לומר שצריך ג"פ ובכל יום, כיון דכוונתו דעכשיו גופא ע"י אמירתו יזכה לעוה"ב, ואם הי' מזכיר כאן הענין דג"פ, הי' משמע דאדרבה דעכשיו גופא כשאמרו בפעם הראשון אינו זוכה עדיין לעוה"ב, ולכך מזכיר זה בסתמא.

ב) שם בהערה 33 כתב: ע"ד מ"ש בביאורו"ז שם (ע' צ"ג) בשם הב"י (או"ח סרל"ז) שכדי "להראות שאינה חובה ממש... אין הש"ץ חוזר התפלה בתפלת ערבית ואין אומרים קדושה", ובשוה"ג שם כתב: כ"ה בגכ"ק הצ"צ. וצ"ע שהרי הב"י לא הוסיף כלום על מ"ש בטור שם (בשם הרמב"ם), ואולי ל"כ "כמ"ש בב"ח" (שכן הוא גם האידנא דקבעוה חובה, ע"ש) עכ"ל.

ויש להעיר ממה שכתב הצ"צ בחידושו בברכות פ"א סוף סי' ה' וז"ל: ומ"מ י"ל דגם לרי"ף ורמב"ם רק נהוג עלמא לשווי' כחובה, אבל לא נעשי' חובה ממש, דהא אי' בב"י סס"י רל"ז דלכך אין ש"ץ מחזיר תפלת ערבית לפי שאינה חובה, עכ"ל, הרי דגם הכא הביא זה בשם הב"י, ולמה לא הביא זה מדברי הרמב"ם גופא? ובכלל צ"ע דלכאו' מהמבואר שם בהב"י לא משמע דזהו בכדי להראות שאינה חובה ממש, אלא דמן הדין לא יברך ברכה לבטלה, שאין כאן אדם שנתחייב בהז' כדי להוציאו ידי חובתו. ואפי' אם התפלל

וקבל עליו חובה, הנה אם התפלל בקי הוא ואין הש"ץ מוציא, ואם אינו בקי ולא התפלל פטור הוא, עיי"ש, נמצא לכאן דאין הטעם בכדי להראות שאינו חובה, אלא מן הדין ליכא כאן טעם לחייב חזרת הש"ץ, וגם בב"ח שכתב: "אעפ"י שאח"כ נהגו וקבעו חובה מ"מ התקנה במקומה עומדת", ג"כ אי"ז מצד להראות שאינה חובה, אלא דכיון דמעיקרא לא תיקנו זה, גם אח"כ לא שינו את התקנה, ויל"ע בכ"ז.

קבוצה מאברכים לומדי השיחות

אמירת אשרי בכל יום

• הרב חנא ראובן וויטקעס

ר"מ בישיבת אחי תמימים

וואוסטער מסטשוסטס

בלקו"ש חלק י"ח פ' פינחס מביא קושיית הצ"צ ביהל אור (ע' תער"ב ואילך) על מה שכתב רש"י בברכות ד, ב דאיתא שם, אמר רבי אלעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא" ופירש"י: שלש פעמים, כנגד שלש תפלות. דלפי"ז קשה דא"כ הי' צ"ל תהלה לדוד גם בתפלת ערבית, ולמה אנו אומרים אותו ב' פעמים בשחירת ופ"א במנחה? (ולא ניחא ל"י בכמה תירוצים שתירצו בזה, עיי"ש) ומתוך הצ"צ, דמאמר זה ד, כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ וכו" הוא לפי הדיעה דתפלת ערבית חובה, ולשיטתם אה"נ דאומרים אותו לפני תפלת ערבית, ולדין כשאומרים אותו ב"פ בכל יום, מובטח שהוא בן עולם הבא, עיי"ש.

ובהערה 14 כתב וז"ל: אלא שצ"ע משו"ע אדה"ז או"ח (ר"ס נ"א) שהביא הא שאמר, כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, אף שפסק תפלת ערבית רשות, (סי' ק"ו כ"ב) . . . עכ"ל.

ולכאורה נראה שצ"ע גם מהרבה פוסקים שמביאים ג"כ הגירסא ד, כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום וכו" ומ"מ פסקו ג"כ דתפלת ערבית רשות, ועי' ברי"ף בריש פרק אין עומדין שגורס ג"כ, ג"פ, ומ"מ פסק בריש פרק תפלת השחר דתפלת ערבית רשות, ועד"ז בטור או"ח ר"ס נ"א גורס, ג"פ, ומ"מ פסק בריש סימן רל"ה דתפלת ערבית רשות, וכן באבודרהם (ע' ק"כ) כתב וז"ל: ובספרים מדויקים גורס כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח שהוא בן עוה"ב, עכ"ל, ומ"מ כתב אח"כ (ע' קל"ז) דתפלת ערבית רשות, (כמו שאר הפוסקים שפסקו דתפלת ערבית רשות, לבד בשטמ"ק ברכות כז, ב דמביא כמה ראיות ופוסק דהוה חובה עיי"ש), וכן הוא בעוד פוסקים, וא"כ צ"ע על הביאור של הצ"צ הנ"ל, דלכאורה אינו מתאים עם הנ"ל?

והנה לכאורה הי' אפ"ל בזה, דזהו לשונו של הצ"צ ביהל אור שם: והש"ס כאן י"ל אזלא לרבן גמליאל דסב"ל תפלת ערבית חובה, וכ"מ דהא ר' אלעזר אמר כן, וי"ל דמסתמא סב"ל כר' יוחנן די"ל דסב"ל ג"כ תפלת ערבית חובה, ולמ"ד דתפלת ערבית חובה י"ל אשרי קודם תפלת מעריב, אבל אנן דקיימ"ל הלכה כמ"ד דתפלת ערבית רשות, לכן אין אומרים אשרי קודם תפלת מעריב וכו' עכ"ל.

וכוונתו בזה נראה דהרי ר' אלעזר הי' תלמיד מובהק של ר' יוחנן (ב"מ פד, א. ב"ב קנד, ב. תמורה כה, ב. ועי' ג"כ בירושלמי ברכות פ"ב ה"א, דר' יעקב בר אידי למד זכות על ר"א בפני ר' יוחנן על שאינו אומר הלכותיו בשמו, כי הכל יודעים דר' אלעזר הוא

תלמידו של ר' יוחנן) וא"כ מסתמא סב"ל כר' יוחנן דתפלת ערבית חובה, (ומובן דכ"ז הוא לפי גירסתנו דר"א סתם אמר זה), והביאור בזה אפ"ל עפ"י מה שהביא התוס' שם בד"ה דאמר ר' יוחנן, מסדר דרב עמרם, דמה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמועינן דלא בעינן מסמך גאולת ערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות, והתוס' הקשו ע"ז דלפי"ז נמצא דר' יוחנן דסב"ל דגם בתפלת ערבית בעינן למסמך גאולה לתפלה, סב"ל דתפלת ערבית הוה חובה, וא"כ למה פסקינן כרב דתפלת ערבית הוה רשות, הרי רב ור' יוחנן, הלכה כר' יוחנן, (ועי' מהרש"א שם) ועד"ז כתב ג"כ בראש שם סי' ה', ולכן כתבו התוס' דבאמת אפ"ל דסבר ר' יוחנן דתפלת ערבית הוה רשות, ומ"מ סבר שכשמתפלל צריך למסוך גאולה לתפלה, והא דאנו מפסיקין אחר ברכת השכיבונו ביראו עינינו וכו', כתבו התוס' דאי"ז חשוב הפסק דכגאולה אריכתא היא, עיי"ש, ועי' ג"כ בתוס' שם כו, א בד"ה טעה, דנראה דר' יוחנן סבר דתפלת ערבית רשות.

אבל לפי שיטת ר' עמרם, מפור שיוצא דר' יוחנן סב"ל דתפלת ערבית הוה חובה, ולכן אומר דגם בערבית חייבין לסמוך גאולה לתפלה, וכמה שהקשו התוס' עליו דא"כ למה פסקינן דתפלת ערבית רשות, לא כר' יוחנן, כבר תירץ זה בחידושי הצ"צ בברכות שם, דלקמן כו, ב ישנם ב' גירסאות, וז"ל הגמ' שם: מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כולא ליליא לתני תפלת הערב כל הלילה, אל אמאי אין לה קבע, כמאן דאמר תפלת ערבית רשות דאמר ר' יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה, ר' יהושע אומר רשות, אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה, ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות, עכ"ל הגמרא. ויש שם גירסא אחרת דלא נזכר אביי ורבא כלל אלא והילכתא כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות. והתוס' גרסו כגירסא הב' כדמוכח בדבריהם, ולכן הקשו קושייתם דאי נימא דר' יוחנן סב"ל דתפלת ערבית הוה חובה הי' צריך לפסוק כן, אבל בשיטת ר' עמרם אפ"ל דגרס כגירסא הא' (וכן הוא ברי"ף), ולכן שפיר מובן מה דקיי"ל דהוה רשות, דפסקינן כרבא דהוה בתראה, ועי' ג"כ בפסקי דינים להצ"צ בחידושים על הרמב"ם ע' 682, מש"כ בזה. (ועפ"ז מתורץ קושיית הפנ"י על התוס' שם, דלכאור' מהו קושיית התוס' על ר' עמרם, דילמא קיי"ל דתפלת ערבית רשות, כיון דרבא דהוה בתראה סב"ל כן, ונשאר בצ"ע, אבל לפי הנ"ל בהצ"צ מובן, דלהתוס' לא הי' גירסא כלל דרבא סב"ל דהוה רשות, ושפיר הקשו).

ולפי מה שכתב הצ"צ בחידושו שם (סי' ד') אפשר להמתיק פי' ר' עמרם, דהנה כתב הטור בריש סי' רל"ה זז"ל: וכשיגיע הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה שלא נתקנה אלא כנגד אברים ופדרים של תמיד של בין הערביים שלא נתעכלו ביום שקרבין והולכין כל הלילה עכ"ל, והצ"צ מדייק מזה דר' יהושע בן לוי דסב"ל בברכות כו, ב דתפלות כנגד תמידין תקנו, סב"ל דתפלת ערבית רשות, כיון דלא נתקנה אלא כנגד אברים ופדרים של תמיד וכו', וכן מבואר ברש"י שבת כ, ב זז"ל: למ"ד תפלת ערבית רשות, במסכת ברכות כו, ב מפני שהוא כנגד הקטר חלבין ואימורין שאין מעכבין כפרתן עכ"ל, אבל למ"ד דתפלות אבות תקנום, אפ"ל דתפלת ערבית הוה חובה, ועיי"ש בצ"צ שהאריך

בזה.

ולפי שיטת ר' עמרם אפ"ל דר' יהושע בן לוי לשיטתי קאזיל, דכיון דסבר דתפלת ערבית רשות, לכן חולק על ר' יוחנן, דוסב"ל דבערבית אי"צ לסמוך גאולה לתפלה, אבל לר' יוחנן דתפלת ערבית הוה חובה, לכן סב"ל דצריך לסמוך גאולה לתפלה, (אלא דלפי"ז צע"ק למה אין מבואר בגמ' שם דזהו טעם פלוגתתם דריב"ל ור' יוחנן, ועי' במלא הרועים ערך תפלת ערבית).

ונראה דגם שיטת רש"י הוא כר' עמרם, דעי' בס' פרדס הגדול סי' א' שכתב וז"ל: ולפי ששינונו תפלת ערבית רשות י"ח ברכות, לכן הוסיפו ראשי ישיבות שבכל ברכה אחת יראו עינינו וישמח לבנו . . . להודיע שתפלת ערבית רשות, ואי"צ לסמוך גאולה לתפלה עכ"ל, וזהו ע"ד שכתב ר' עמרם כנ"ל, ונמצא מזה דגם לשיטת רש"י מבואר, דהא דר' יוחנן סב"ל דצריך לסמוך גאולה לתפלה, היינו, משום דתפלת ערבית הוה חובה, אבל לדידן דהוה רשות, אי"צ לסמוך גאולה לתפלה.

ועפ"י כ"ז אפ"ל דביאורו של הצ"צ ביהל אור הוא דוקא לפי שיטת רש"י דפי' הטעם דצ"ל תהלה לדוד ג"פ בכל יום כנגד ג' תפלות, ועפ"י"ז קשה למה אין אומרים אותו בתפלת ערבית? ולזה תירץ (עפ"י שיטת ר' עמרם, ורש"י בס' פרדס) דר"א סבר כר' יוחנן רבו דתפלת ערבית הוה חובה (וכ"ל בשיטתם דכיון דסבר ר' יוחנן דגם בערבית צריך לסמוך גאולה לתפלה, מוכח דהוה חובה) ולשיטתו (דר"א) אה"נ דאמרינן תהלה לדוד לפני תפלת ערבית כיון דהוה חובה, אבל לדידן דקיימ"ל דהוה רשות, אי"צ לאמרו אלא ב' פעמים.

מיהו כל זה אינו אלא לפי ר' עמרם ורש"י, אבל לפי הרי"ף והטור וכו' דאין שום סברא וטעם לומר דר"א סבר דהוה חובה, דהרי כנ"ל אפ"ל דגם ר' יוחנן סבר דהוה רשות, (ובפרט דסתם משנה דר"פ תפלת השחר סבר דהוה רשות, ור' יוחנן סב"ל דהלכה כסתם משנה), ובפרט לפי שיטת התוס' ועכצ"ל דר' יוחנן סב"ל דהוה רשות, דאל"כ היו צריכים לפסוק דהוה חובה כר' יוחנן כנ"ל, (ומ"מ סבר ר' יוחנן דבעינן למסמך גאולה לתפלה, כמ"ש התוס') הנה לפי"ז אין סברא לומר דהא דאמר ר' אלעזר דכל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום, היינו משום דתפלת ערבית הוה חובה. דאדרבה איכא לדייק בהיפוך דסב"ל דהוה רשות, ולפי שיטתם צ"ל דהוה דלר"א צ"ל תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום, הוא מחמת טעם אחר, ולא משום שהוא כנגד ג' תפלות. (ועי' בטור סי' רל"ו שכתב הטעם שאומרים יראו עינינו ממש כדברי התוס').

ואפ"ל בזה כמ"ש באבודרהם הנ"ל (דכנ"ל כתב דבספרים מדויקים גורס ג"פ) וכתב הטעם וז"ל: מפני שא"א שלא יכוין דעתו באחת משלשתן עכ"ל, ועד"ז כתב בתניא רבתי בענין זמירות של חול), שתיקנו לאומרה ג' פעמים לפי שאי אפשר שלא יאמר אותה לכל הפחות פעם אחת ויצא ידי חובתו בפעם ההיא, גם כתב שתיקנו ג"פ כנגד ג' אבות, ועי' ג"כ בשלטי הגבורים על הרי"ף בפרק אין עומדים סי' ג' שכתב הטעם ע"ד הנ"ל דתיקנו לאמרו ג"פ כדי שלא ימנע אדם מלאומרו תקנו שיאמרו אותו ג"פ ביום. דא"א

שלא לאמרו זימנא חדא, ע"כ.

ועי' ג"כ בפני יהושע שם שכתב דע"י שאומר המזמור ג"פ בכוונת הלב, בתלת זמני הוה חזקה, ותתחזק עי"ז האמונה האמיתית בלבו, שכל העולם לא נברא אלא לצוות לזה, למי שעוסק בתורה שנתנה ע"י כ"ב אותיות, וכמו ג"כ בפסוק, פותח את ידיך וגו' ועי"ז יתן אל לבו שיזמין לו ה' פרנסתו ויעשה מלאכתו עראי ותורתו קבע, ולכן אומרים הפרק ג' פעמים ביום ולא בלילה, מפני שעיקר יגיעות ועמל שאדם עמל היא באותו זמן שאחר תפלת שחרית, וכדכתיב יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, עד אחר תפלת המנחה, ע"כ.

חזינן מכל הנ"ל, דאפי' כשגורסים בר"א כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום, ישנם טעמים אחרים בזה בראשונים וכו' למה תיקנו ג' פעמים דוקא, וא"כ אפ"ל דהרי"ף והטור ואדה"ז וכו' אף דפסקו דתפלת ערבית הוה רשות, מ"מ כתבו דצ"ל תהלה לדוד ג"פ בכל יום מצד טעמים הנ"ל, ובמילא אין כאן שום סתירה, (ומובן דלא קשה למה לא תיקנו אותו בתפלת ערבית, כי תפלת ערבית הוה רשות, וגם דהרי לא סב"ל הטעם דכנגד ג' תפלות תיקנום) ומה שביאר הצ"צ כנ"ל, הרי זה רק לפי שיטת רש"י שכתב שהוא כנגד ג' תפלות, ולשיטתו אפ"ל הביאור כנ"ל, דר"א סב"ל כר' יוחנן דתפלת ערבית הוה חובה (דלכך סבר דצריך לסמוך גאולה לתפלה כנ"ל), ולשיטת ר"א אה"נ דצריך לאמרו בתפלת ערבית, אבל הרי"ף והטור ואדה"ז וכו' סב"ל מלכתחילה דג"פ הוא מטעם אחר.

ולכאורה יש להוכיח דגם התוס' לא סב"ל דתקנו תהלה לדוד כנגד התפלות, דעי' ברכות ב, א בתוס' סוד"ה מאימתי שכתבו שאנו קוראים אשרי קודם תפלת המנחה, כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ועד"ז הוא בתוס' שם לא, א בד"ה רבנן, משמע מזה דלא סב"ל דעיקר התקנה מעיקרא בתהלה לדוד הוא כנגד התפלות, אלא דהוא ענין אחר, בכדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ועי' בשו"ת אביר יעקב סי' ס' שהקשה מזה על רש"י, עי"ש.

ג. בלקו"ש חח"י פר' פינחס מבאר כ"ק אד"ש מאמר חז"ל כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ובהע' 14 כותב: ובסעי' ט' שם השמיט אדה"ז התיבות ג"פ בכל יום (אף שהובאו במג"א שם סק"ז ובכלבו לפנינו (ס"ב) כל האומר בכל יום בלי תיבות ג"פ וכ"ה בב"י ואכ"מ, עכ"ל.

ויש להעיר מילקוט תהלים פרק קמ"ה על הפסוק תהלה לדוד, וז"ל: א"ר אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא. ויש להעיר עוד מילקוט המכירי

על מזמור הנ"ל, וז"ל: פרק מאימתי קורין א"ר אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב וכו', עכ"ל. ועי' עוד בס' מטה משה סי' נ"א ואכ"מ.

נח שמחה פאקס

אמירת תהלה לדוד בכל יום

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
ר"מ בישיבה

בלקו"ש חיי"ח פי פינחס (ד) (וראה גם בס' שלחן המלך סי' נ"א) מביא הגמ' ברכות ד,ב, א"ר אלעזר כו' כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב, ופירש"י שם ג' פעמים כנגד שלש תפלות. ומביא ע"ז קושיית הצ"צ ביהל אור

(עי' תערי"ב) דלפייז כיון דעיקר הענין דגי פעמים הוא משום גי תפילות, אי"כ היי צ"ל זה גם בתפלת ערבית, ולפועל אין אומרים, ואף שישנם מתרצים דלילה לאו זמן תפלה כו', מ"מ לא ניחא ליי להצ"צ בזה, כיון דסו"ס עיקר הטעם דגי פעמים הוא גם משום ערבית, ואם בלילות לא שייך לאמרו אי"כ היי צ"ל רק בי פעמים? ומתרץ הצ"צ דזה קאי למ"ד דתפלת ערבית חובה, ולדידי אה"נ דאמרינן אשרי גם בתפלת ערבית, דה"ז כשאר תפלות אבל לדידן דקיימ"ל דהוה רשות אה"נ שתיקונוהו רק בי פעמים משום בי תפלות, ועיי' בי פעמים מובטח לו שהוא בן עוה"ב (והא דאנן אמרינן אשרי גם אחר שמו"ע בשחרית היי מטעם אחר, עיי"ש). והנה בהערה 14 שם מקשה דהרי אדה"ז מביא בריש ס"י נ"א דכל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום, אף דפסק בס"י ק"ו דתפלת ערבית רשות, ולפי הנ"ל היי צ"ל דעיי' בי פעמים הרי הוא בן עוה"ב? (וכן קשה משאר הפוסקים כמו הרי"ף דפסק בריש פרק תפלת השחר דערבית רשות ומ"מ מביא המאמר גי פעמים בכל יום בר"פ אין עומדין, ועד"ז בטור דברי' סנ"א מביא ג"פ, ובס"י רל"ה פסק דערבית הוה רשות, ואיך זה מתאים להנ"ל).

והנה ז"ל הצ"צ ביהל אור: והש"ס כאן אזלא לר"ג דסב"ל תפלת ערבית חובה, וכ"מ דהא ר' אלעזר אמר כן, וי"ל דמסתמא סב"ל כרי' יוחנן די"ל דסב"ל ג"כ תפלת ערבית חובה, ולמ"ד דתפלת ערבית חובה י"ל אשרי קודם תפלת ערבית כו' עכ"ל. ונראה כוונתו דר"א היי תלמיד מובהק של ר' יוחנן, כדאיתא בב"מ פד, א, וב"ב קנד, ב, ובכ"מ ועיי' ג"כ בירושלמי ברכות פ"ב הי"א דר' יעקב בר אידי למד זכות על ר"א שאינו אומר הלכותיו משם דר' יוחנן כי הכל יודעים שהוא מר' יוחנן כיון דהוה תלמיד מובהק, וא"כ כיון דר' יוחנן סב"ל דהוה חובה, אי"כ גם ר"א סב"ל כן.

והנה בתוס' שם ד"ה דאמר ר' יוחנן מביא מסידור דר' עמרם דמה שאנו אומרים קדיש בערבית בין גאולה לתפלת הוא להודיע דתפלת ערבית רשות ובמילא אי"צ לסמוך גאולה לתפלה, ומקשה ע"ז התוס' דלפייז נמצא דר' יוחנן שסב"ל שם בגמ' דגם בערבית צריך לסמוך גאולה לתפלה סב"ל דערבית חובה, ועיי' מקשה התוס' דאם ר' יוחנן סב"ל דהוה חובה היי לנו לפסוק כן, דאף דרב סב"ל לקמן כז, ב, דתפלת ערבית רשות, מ"מ הרי רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, ולמה פסקינן דהוה רשות (ועיי' מהרש"א שביאר

כן הקושיא) ולכן סב"ל להתוסי' דבאמת גם ר' יוחנן סב"ל דהוה רשות, אלא דמ"מ כשמתפלל צריך לסמוך גאולה לתפלה, עי"ש היטב.

ובשיטת ר' עמרם דר' יוחנן סב"ל דהוה חובה מ"מ פסקינן דהוה רשות, י"ל כמ"ש בצ"צ ברכות שם דבאמת לקמן כז, ב, ישנם ב' גירסאות הא' גירסת התוסי' דרב סב"ל דהוה רשות, אבל בגירסא דידן הוא דאביי סב"ל חובה ורבא סב"ל רשות עי"ש, וא"כ לא קשה כלל למה פסקינן רשות אף דר' יוחנן סב"ל דהוה חובה כיון דההלכה כרבא דהוה בתראי, עכ"פ יוצא דלרב עמרם הך דין אם צריך לסמוך גאולה לתפלה בערבית תלוי אם תפלת ערבית רשות או חובה.

ועי' בטור ר"ס רל"ה שכתב וז"ל: כשיגיע הלילה יתפלל תפלת ערבית ואינה חובה שלא נתקנה אלא כנגד אברים ופדרים של תמיד בין הערביים שלא נתעכלו ביום שקרבין והולכין על הלילה, עכ"ל, ועד"ז כתב ברש"י שבת כ, ב, דתפלת ערבית רשות שהוא כנגד הקטר חלבין כו' שאין מעכבין כפרתן, וביאר בצ"צ דמזה מוכח דלמ"ד (ברכות כו, ב) דתפלות כנגד תמידין תקנו בודאי סב"ל דהוה רשות כנ"ל, ולפי שיטת ר' עמרם אפ"ל דכיון דריב"ל סב"ל שם דתפלות כנגד תמידין תקנום א"כ הרי מוכח דסב"ל דערבית רשות, לכן חולק על ר' יוחנן בדף ד, ב, וסב"ל דבערבית אי"צ לסמוך גאולה לתפלה דלשיטתי קאי, וכדברי ר' יוחנן בדף ד, ב, וסב"ל דבערבית אי"צ לסמוך גאולה לתפלת דלשטיתי קאי, וכדברי ר' עמרם דהא בהא תליא.

והנה גם רש"י כתב בסי' הפרדס (סי' א') כרב עמרם וז"ל: ולפי ששנינו תפלת ערבית רשות כו' לכן הוסיפו ברכה אחת יראו עינינו כו' להודיע שתפלת ערבית רשות ואי"צ לסמוך גאולה לתפלה, ונמצא דגם רש"י סב"ל כרב עמרם, ועפ"י כ"ז אפשר לומר דכל ביאורו של הצ"צ הוא רק לשיטת ר' עמרם וברש"י, דכנ"ל הרי יסודו הוא מהא דר"א סב"ל כר' יוחנן, וא"כ אפ"ל דרש"י למד ברי' אלעזר דכיון דהזכיר גי' פעמים א"כ זהו לשיטתו דסב"ל כר' יוחנן דהוה חובה וכנ"ל, דהם לומדים דזהו שיטת ר' יוחנן דלכן צריך לסמוך גאולה לתפלה. אבל לדין דסב"ל דהוה רשות, א"כ בעינן ר' ב' פעמים מצד ב' תפלות, וא"כ אפ"ל דביאורו של הצ"צ הוא רק לפי שיטה זו.

אבל לפי מ"ש התוסי' דבאמת אין הכרח כלל לומר דר' יוחנן
סב"ל דהוה חובה ולשיטת התוסי' אדרבה אי אפשר לומר דסב"ל
דהוה חובה דא"כ הי' לנו למפסק כן, וגם הרי ר' יוחנן סב"ל
בכלל דהלכה כסתם משנה וכאן מבואר בגמ' יש סתם משנה דתפלת
ערבית רשות דזהו המשנה דתפלת הערב אין לה קבע, א"כ אין שום
סברא לומר דר"א סב"ל דהוה חובה, והא דאמר ג' פעמים אי"ז
כמ"ש רש"י כנגד שלש תפלות אלא מטעם אחר, כמ"ש בפנ"י שם
שכשיאמר ג' פעמים דהוה חובה יוקבע הענין בלבו, ובשלטי
הגבורים לקמן ר"פ אין עומדין כתב דאם יחייבו ג' פעמים
בודאי יאמרנו עכ"פ פ"א עיי"ש, ולכן אפ"ל פסק הטור ואדה"ז
ג' פעמים אף דפסקו דתפלה ערבית רשות, כיון דאינו קשור
זל"ז, וכוונת הצ"צ אפ"ל הוא רק בביאור שיטת רש"י ולשיטתו
קאי כנ"ל.